

28 Aralık 2021

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Türkiye’de Erkek Şiddetinin ve Erkek Şiddetiyle Mücadele Mekanizmalarının

Çocuk Haklarına Etkisi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi’ne sunulmuştur.

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

<https://morcati.org.tr/>

İstanbul, Türkiye

Tel.: +90 (212) 292 52 31-32- E-mail: morcati@morcati.org.tr

İçindekiler Tablosu

Giriş	4
İçerik Analizi	8
Genel Uygulama Tedbirleri	8
Koordinasyon	8
Ulusal Eylem Planı.....	9
Kaynakların Dağıtımı	8
Veri Toplama	8
Bilgi Yayma, Bilinç Arttırma ve Eğitim	8
Çocuğun Tanımı	11
Genel İlkeler	11
Çocuğun Yüksek Yararı	12
Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı	18
Çocuğun Görüşlerine Saygı.....	20
Çocuğa Karşı Şiddet.....	21
Tavsiyeler	22

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1990 yılında kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla feministler tarafından kuruldu. Mor Çatı'nın dayanışma merkezi ve sığınağında erkek şiddetine karşı mücadele feminist yöntemlere dayalı olarak yürütülür ve güçlendirici sosyal çalışma yapılarak kadınların ve çocuklarının özgür ve eşit koşullarda yaşadığı, toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılıktan ve erkek şiddetinden uzakta bir yaşam kurabilmeleri hedeflenir. Kadınlarla ve çocuklarıyla birebir dayanışma kurmanın yanı sıra şiddetle mücadele etmek ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için ulusal ve uluslararası sözleşme, kanun ve yönetmeliklerin uygulamaları izlenir, raporlanır ve karar vericilere gerekli politikalara dair öneriler sunulur.

Mor Çatı'ya başvuran kadınların deneyimleri, kadınların ve çocuklarının şiddetten uzaklaşmaya çalışırken nelere ihtiyaç duyduklarını ve hangi engellerle karşılaştıklarını görmemizi sağlar. Kadınlardan ve çocuklarından edinilen bilgi ve alanda çalışmanın kazandırdığı deneyim ışığında hem yasalarda yapılması gereken dönüşümler hem de mevcut yasaların uygulanmasındaki eksikler tespit edilir. Mor Çatı'da, uygulamadaki eksiklerin giderilmesi için kadına yönelik şiddetle mücadelede yetki ve sorumluluğu olan kamu kurumlarının çalışmalarının ve politikalarının izleme ve değerlendirmesi yapılır; bu amaçla bilgi edinme başvuruları yürütülür; kamu otoritelerinin politika üretme süreçlerine dahil olunur. Mor Çatı ayrıca CEDAW Komitesi ve GREVIO başta olmak üzere uluslararası izleme mekanizmalarını da aktif olarak kullanarak yasa yapıcılar ve politika belirleyiciler üzerindeki etkisini arttırmayı hedefler. İzleme ve değerlendirme sonuçları kamuoyu ile paylaşılarak kamu otoriteleri üzerinde baskı oluşturmak için çabalanır.

Mor Çatı'nın sığınak ve dayanışma merkezinde şiddete maruz kalan çocuklarla da çalışma yürütülür. Anneleri Mor Çatı'dan destek alan veya kendisi başvuruda bulunan çocuklarla birebir yürütülen çalışmanın yanı sıra, çocuklarla çalışma konusunda uzmanlaşmış bir çalışan sığınakta sürekli destek sağlar. Bunun yanı sıra şiddete maruz kalan kadınların kendi çocukluklarında aileden gelen şiddete dair deneyimleri de sıklıkla ortaya çıkan ve çalışmamızda ele aldığımız bir olgudur. Vakfımızda gerçekleştirilen çalışmalar, ev içi şiddetin çocuklar üzerindeki etkisini detaylı olarak görebilmemizi sağlar.

Giriş

Çocuklar erkeklerin ev içinde uyguladığı şiddete doğrudan maruz kalabildiği gibi, annelerinin şiddet gördüğü ortamda bu şiddetin etkilerini de yaşarlar. Bununla beraber kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarının işleyişinde çocuğun üstün yararının gözetilmemesi, devletin yükümlülüklerini yerine getirmemesi, mevzuattaki eksiklikler ve uygulamadan kaynaklanan keyfilik; çocukların ihtiyaçlarının sistem içinde görünür olmamasına ve çocukların ikincil mağduriyetler yaşamasına neden olmaktadır. Erkek şiddetinin kadınların hayatında yol açtığı olumsuz etkinin yoğunluğu, yapılan akademik çalışmalar ve sivil toplum faaliyetleri açısından da çocukları ikinci plana itmiş hatta görünmez kılmıştır. Bu nedenle, erkek şiddeti ile mücadelede çocukların yaşadıklarını ve ihtiyaçlarını göstermek, hak temelli politikalar geliştirebilmek için bir izleme çalışması yapmanın önemi ortaya çıkmıştır.

2021 yılı Mart – Eylül ayları arasında yaptığımız odak grup çalışmaları ve bilgi edinme başvurularını içeren izlemeden ve 2020 Ocak-2021 Eylül tarihleri arasında Mor Çatı'nın çocuk çalışmasına ilişkin verilerden doğan bu rapor, kadınlara yönelik erkek şiddetinin ve erkek şiddetiyle mücadele mekanizmalarının işleyişinin çocukları nasıl etkilediğini konu almaktadır. Raporun yazımında, şiddete maruz kalan kadınların çocukları ve şiddete maruz kaldığı için Mor Çatı'dan destek alan çocukların deneyimleri yol gösterici olmuştur. Bu deneyimler Mor Çatı'nın veri tabanında kayıtlı dayanışma bilgilerinin ve çocuklarla çalışan sosyal çalışmacıların paylaştığı yazılı tanıklıkların bir araya gelmesiyle ortaya konmuştur. Bunun yanı sıra, kadına yönelik şiddetle mücadele alanında kamu, yerel yönetim ve sivil toplumda çalışan sosyal çalışmacı, psikolog ve avukatların deneyimlerinin yansıtıldığı, toplam 25 uzmanın katkı sunduğu 3 ayrı odak grup çalışmasının sonuçları gözetilmiştir. 2021 Haziran'ında çevrimiçi ortamda odak gruplarda gerçekleştirilen paylaşımların deşifresi yapıldıktan sonra görüşmeler analiz edilmiş ve ortaya çıkan sonuçlarla rapor oluşturulmuştur. İlgili kamu kuruluşlarına yapılan bilgi edinme başvurularına verilen/verilmeyen yanıtlar da raporun yazılmasına katkı sağlamıştır. İzleme çalışmasının sonunda, kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmaları içinde şiddete maruz kalan kadınların çocuklarına özgü bir hizmetin sunulmadığı tespit edilmiştir.

Türkiye, kadına yönelik erkek şiddetinin sonuçlarının çok ağır yaşandığı bir ülkedir. Adli ve idari istatistiklerde, erkekler tarafından öldürülen kadınların sayısı ve failerin kadınlarla yakınlıkları bildirilmemekte ancak çeşitli çalışmalarda her geçen yıl bu sayının arttığı görülmektedir. Bianet'in

tuttuğu erkek şiddeti çetelesine göre erkekler tarafından öldürülen kadınların sayısı 2020 yılında 284'tür¹. Bu kadınların pek çoğu çocuklarının gözleri önünde katledilmiştir. Erkekler tarafından fiziksel, cinsel, duygusal şiddete maruz kalan kadınların sayısı bilinmemektedir. Yıllar içinde Mor Çatı'ya başvuran kadın ve çocukların sayısı yaklaşık olarak 40.000'dir.

Erkek şiddeti ile mücadele etmek adına 2011 yılında Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi, bilinen adıyla İstanbul Sözleşmesi imzalanmıştır. 2012 Mart'ında, İstanbul Sözleşmesi'ni esas alan 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (6284 sayılı Kanun) yasalaşmış, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadın, çocuk ve diğer aile bireylerine ilişkin önemli koruyucu tedbirler düzenlenmiştir. 2021 Mart ayına gelindiğinde ise bir gece yarısı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile İstanbul Sözleşmesi "feshedilmiştir".

Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'ne henüz yeni taraf olduğu 2012 yılında, Komite Türkiye hakkında yayınladığı sonuç gözlemlerinde kadına yönelik şiddet konusuna özel bir vurgu yapmış ve Türkiye'ye verilerin toplanması, şiddetin önlenmesi, failin etkili bir şekilde cezalandırılması, ev içi şiddete maruz kalan kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi için tavsiyeler sunmuştur. Bu tavsiyeler üzerinden geçen zaman diliminde, kadına ve çocuğa yönelik şiddet en önemli toplumsal sorunlardan biri olmaya devam etmiştir.

İzleme çalışmamız sırasında görüşlerine başvurduğumuz uzmanlar, Türkiye'de çocukların ev içi şiddetten nasıl etkilendiklerini kapsamlı bir şekilde aktarmışlardır. Görüşmelerde, erkek şiddetinin çocukların bedensel ve ruhsal gelişimine etkisi, şiddet ortamında yaşamak zorunda kalan çocukların temel ihtiyaçları ve hizmetlere erişimde yaşadıkları zorluklar dikkate alınarak hem doğrudan hem de dolaylı sonuçlar paylaşılmıştır.

Çocukların ev içinde sıklıkla fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet biçimlerine maruz kalabildikleri bilinmektedir. Odak grup görüşmelerinde, Türkiye'de ihbar edilen cinsel şiddet dışındaki şiddet biçimlerinin çoğu zaman dile getirilmediği ve normalleştirildiği anlaşılmıştır. Öte yandan özellikle son yıllarda 15 yaş üstü ergenlerin kadın örgütlerine başvurarak doğrudan kendileri için destek arayışında oldukları, kendilerine dayatılan toplumsal cinsiyet kalıplarına ve haklarının ihlal edilmesine karşı mücadele verirken güvenlik sorunu yaşadıkları, psikolojik, hukuki

¹ <https://bianet.org/kadin/bianet/133354-bianet-siddet-taciz-tecavuz-cetelesi-tutuyor>

ve sosyal desteğe ihtiyaç duydukları görülmektedir. Kız çocukların yanı sıra LGBTİ+ çocukların da büyük çoğunluğunun aileleri tarafından desteklenmedikleri, psikolojik ve fiziksel şiddete maruz kaldıkları ve destek mekanizmalarına erişemedikleri anlaşılmaktadır.

Çocuklar şiddetten duygusal ve davranışsal olarak çeşitli biçimlerde etkilenir. Uzmanlara göre, Türkiye’de çocukların erkek şiddetinden etkilenmesi gebelik döneminde annenin sağlık hizmetlerine erişiminin kısıtlanması, yoğun fiziksel şiddet ve yetersiz beslenme gibi nedenlerle erken doğum, genetik sorunların tespitinin mümkün olmaması gibi durumlarla başlamaktadır. Şiddet ortamında büyüyen çocuklar ise maruz kaldıkları şiddet nedeniyle içe kapanma, kendini ve duygularını ifade etmede güçlük, kaygı, agresyon, öfke patlamaları, özellikle ergenlikten itibaren rastgele ve güvensiz ilişkilere girme, madde kullanımı, yoğun suçluluk, kafa karışıklığı, kızgınlık ve özlem gibi duygular ve davranışlar ortaya koymaktadırlar. Ayrıca alt ıslatma, gece uyuyamama, ilişki kuramama, dissosiyatif bozukluklar, intihar düşüncesi ya da girişi, dikkat eksikliği, tikler, obsesif kompulsif bozukluk, yeme bozuklukları, konuşma bozuklukları, tekrarlı davranışlar, konuşma geriliği, uyaran eksikliği kaynaklı zeka geriliği gibi psikiyatrik zorluklarla da karşılaşabilmektedir. Çocukların babanın şiddet davranışını taklit etmesi, anneyle ya da arkadaşlarıyla ilişkilendirirken babasının yaptığı gibi öfkeli ve şiddet içeren davranışlar sergilemesi de şiddete maruz kalan kadın ve çocuklarla çalışan uzmanların sıklıkla karşılaştığı durumlar olarak ifade edilmiştir.

İzleme çalışmamızda, sistemli şiddetin olduğu bir evde büyüyen çocuklarla anneleri arasındaki ilişkiye dair zorluklar da dile getirilmiştir. Buna göre, anne-çocuk arasında bağımlı ilişki gelişmesi sebebiyle ayrı uyuyamama, annenin çocuğu uzun süre emzirmesi, çocuğun bağımsız hareket etmesinin mümkün olmaması gibi durumlarla karşılaşmak olasıdır. Babaların ebeveynlik sorumluluklarını hemen hiç yerine getirmemesinin yanı sıra şiddete maruz kalan annelerin de çocukların gelişimsel ihtiyaçlarını karşılamakta zorluk yaşaması sıklıkla görülen bir durumdur. Kadınların şiddet yaşantısı içinde hayatta kalmaya ve en temel ihtiyaçları karşılamaya odaklanarak yaşamayı sürdürmesi, çocukların pek çok ihtiyacının ihmal edilmesini beraberinde getirmektedir. Çocukların duygusal ihtiyaçlarının yanı sıra beslenme, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarının da ihmal edildiği gözlenmiştir. Çocukların sağlık hizmetlerinden faydalanmasının engellenmesi, yetersiz ve eksik beslenmesi gibi durumlarla da sıklıkla karşılaşmaktadır.

Çocukların şiddet ortamında büyüme zorunda kalmaları, yaşlarının gerektirdiğinden çok daha fazla sorumluluk almasına da yol açmaktadır. Annelerinin maruz kaldığı şiddete tanık olmanın yanı sıra, taşıdıkları duygusal yükü de anneleri ile paylaşmak zorunda kalan çocukların, sosyal ağlarını yitiren anneleri ile “sırdaşlık” etmeleri ve tüm kararlara ortak edilmeleri çocukları olumsuz etkilemektedir. Bazı durumlarda çocuklar babalarına da sırdaşlık etmekte, babanın da duygusal yükünü üstlenmekte ve yaşlarına uygun olmayan bilgilere maruz bırakılabilmektedir. Aile içindeki ebeveyn-çocuk rollerinin karıştığı, özellikle büyük çocukların ebeveynlerin alması gereken sorumlulukları alıp bakım veren konumunda bulunduğu durumlar ortaya çıkabilmektedir. Oğlan çocukların geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarına uygun olarak erkekliği üstlendiği, babanın yerini aldığı, anneyi ve kardeşleri koruma sorumluluğu taşıdığı durumlar olmakta, annenin de bu durumu kanıksaması mümkün olabilmektedir. Kız çocuklarınsa geleneksel annelik rollerini üstlendiği, kardeşlerinin bakımı ve ev işleriyle ilgili sorumlulukları tamamen üstlendiği durumlar görülebilmektedir. Bu durum kız çocukların eğitimlerinin erkenden sonlandırılması ve erken yaşta evlendirilmesine de yol açmaktadır.

Şiddet ortamında yaşamak zorunda kalan çocukların eğitim hayatlarının da olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Okul başarısının düşük olmasının yanı sıra ihmal nedeniyle okula geç başlama ya da sıklıkla okul değiştirmek zorunda kalma, çocukların okula uyum sağlamakta güçlük çekmesine neden olmaktadır.

Şiddet uygulayandan gizlenmek için sürekli hareket halinde olmak çocukların eğitim hayatı dışında da etki yaratmaktadır. Sığınaklara giden ya da gizlilik ihlali nedeniyle buldukları yerden ayrılmak zorunda kalan kadınlarla beraber sürekli göç eden çocuklar; okullarından, komşularından, akrabalarından, evlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır. İstikrar, köklenme ve bağ kurma gibi ihtiyaçları karşılanamayan çocuklar, yeni edindiği çevreyle de bağ kurmakta zorlanmaktadır. Çocukların, erkekler tarafından kadının yerini bulmak ve şiddet uygulamayı sürdürebilmek için bir araç olarak kullanılması nedeniyle yoğun psikolojik şiddete maruz kaldığı gözlemlenmektedir. Bunun yanı sıra gizliliğin sağlanması için çocukların almak zorunda kaldığı yük de zorluklar yaratmakta, babalarının annelerini bulup zarar vermemesi için yaşadıkları yeri sır olarak saklamak zorunda kalan çocuklar manipülasyonla sırrı paylaştıklarında yoğun suçluluk duygusuyla başa çıkmak zorunda da kalmaktadır.

Görüşlerini sunan uzmanlar, çocukların şiddet ortamında uzun süre kaldıktan sonra “duyarsızlaşma” geliştirdiklerini de gözlemlemişlerdir. Uzun süre şiddet yaşantısı içinde bulunan çocuklarda duygularını ifade etmekte zorluk, şiddet davranışını normalleştirme, ihtiyaçlarını ortaya koyamama gibi durumlar ortaya çıkması, güvenli ilişkiyle güvenli olmayan ilişkiyi ayıramama da söz konusu olabilmektedir.

“...çocuk ya da ergen ile görüşme sırasında şiddeti anlatamıyor ya da farkında değil bile onun şiddet olduğunun. Bu sanki normal, sıradan yemek içmek gibi bir şeymiş gibi hayatında.” Psikolog

İzleme çalışmamız, Türkiye’de ev içi şiddetle mücadelede çocuk hakları temelli bir yaklaşıma ne kadar ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Çalışmamızın sonuçlarını alternatif rapor olarak Komite’ne sunarak Türkiye’de ev içi şiddete maruz bırakılan çocukların durumlarının iyileşmesine katkı yapmayı; şiddetin önlenmesi, koruyucu ve destekleyici tedbirlere erişilebilmesi ve faillerin etkili bir şekilde cezalandırılabilmesi için aşağıda sunulan tespitlerin ve önerilerin dikkate alınmasını diliyoruz.

İçerik Analizi

Genel Uygulama Tedbirleri

Koordinasyon

Komite, Türkiye hakkındaki sonuç gözlemlerinde, çocuk hakları konusunda uğraş veren farklı Bakanlıklar ve kurumlar arasındaki koordinasyonun yetersizliğinden kaygı duyduğunu belirtmiş; Türkiye, sorumlu kurumun, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olduğunu ve BMÇHS’yle ilgili çalışmaların, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından koordine edildiğini söylemiştir. İzleme çalışmamız sırasında, görüşme yaptığımız uzmanların beyanlarına göre, Bakanlığın birimleri arasında koordinasyon olmaması nedeniyle Bakanlığın çocuk hizmetleri konusunda uzmanlaşmış biriminin kadın sığınaklarında ve sosyal hizmet birimlerinde yapılan çalışmalara herhangi bir katkısının olmadığı tespit edilmiştir. Bu husus bilgi edinme başvurularımız sırasında da fark edilmiştir. Sığınaklarda kalan çocuklar hakkında sorduğumuz sorular doğrudan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’ne yönlendirilmiştir.² KSGM ise çocuklarla ilgili sorulara sağlıklı yanıt vermemiş, bilgilerin genel olarak aktarımı ile yetinmiştir. İzleme çalışmamızda uzmanlar da,

² 03.06.2021 tarihli bilgi edinme başvurumuza istinaden Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce verilen yanıtta, sunulan hizmetlere yönelik genel bilgilere değinilmeye yetinildiği görülmüştür. Müdürlükçe, istatistiki bilgi paylaşılmadığından şiddete maruz kalan çocuk ve kadınlara yönelik ayrıştırılmış verilerin tutulmadığı anlaşılmıştır.

kadınların idari ve adli birimlerde yaşadıklarını defalarca anlatmak ve tekrarlayan başvurular yapmak zorunda kaldıklarını, kurumların birbirlerinden bilgi alışverişinde bulunmadıklarını aktarmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Müdürlüklerinin görev tanımını net bir şekilde yapılmalı, ev içi şiddete maruz kalan çocuklarla ilgili hizmetlerin yürütülmesi konusunda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü müdahil olmalıdır. Kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin sunumunda, mahremiyetlerinin korunması gözetilerek, Adalet ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlıkları ile kurumlar arasında bilgi akışı sağlanmalıdır.

Ulusal Eylem Planı

Komite'nin sonuç gözlemlerinde çocuk hakları stratejisine yönelik tavsiyelerini sunmuştur. Türkiye'de 2013- 2017 yılları için Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı hazırlanmış ancak çocukların hayatını en yakından etkileyen ev içindeki şiddetle ilgili doğrudan bir hedef ve faaliyet belirlenmemiş; "Eğitimde Her Türlü Şiddetin Önlenmesi" hedefi kapsamında okullarda çocuk, aile ve okul yönetimi arasında gerekli işbirliği sağlanarak şiddet öyküsü olan çocukların tespit edilmesi ve bu çocukların psikososyal yönden desteklenmesi amacıyla, okul sosyal hizmet sistemi kurulmasının planlandığı belirtilmiştir. Ancak bu uygulama hala hayata geçirilmemiş, somut hiç bir adım atılmamıştır.

Ev içi şiddet konusu, Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planında yer almış ancak orada yer alan hedefler de gerçekleştirilmemiştir. Planda, şiddete uğrayan/uğrama tehlikesi bulunan kadınlara ve çocuklarına yönelik ulaşılabilir koruyucu ve önleyici hizmetlerin daha etkili verilmesi ve yaygınlaştırılması, sosyoekonomik olarak güçlenmelerini sağlamak hedeflenmiş; şiddet mağduru/tanığı çocuklara yönelik psikososyal destek programları geliştirilip uygulanacağı belirtilmiştir. İzleme çalışmamızda, 6284 sayılı Kanun'daki tedbirler, boşanma ve ceza davaları ile sığınaklarda çocuklara özgü bir yaklaşım ve programın uygulanmadığı tespit edilmiştir. Bu konulara ilişkin ayrıntılar çocuğun yüksek yararı, yaşama ve gelişme hakkı ve çocuğa karşı şiddet başlıkları altında ayrıntılı ele alınacaktır.

Ulusal eylem planında ev içi şiddetle mücadele için net, ölçülebilir, denetlenebilir hedef ve faaliyetlerin belirlenmesi, eylem planının oluşturulması sırasında kadınların, çocukların ve alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin deneyimlerinin dikkate alınması önerilmektedir.

Kaynakların Dağıtımı

Komite, özellikle ötekileştirilmiş konumda olan çocuklara yapılan harcamaların etkisini ve bu harcamaların etkili kullanımını değerlendirmeye fırsat tanıyacak şekilde bilgi verilmesini istemiştir. Ülke raporunda, engelli, yoksul çocuklar ile şehit çocuklarına ilişkin bilgiler paylaşılmış, ev içi şiddete maruz kalan çocuklarla ilgili bütçe bilgisine yer verilmemiştir. Çocukların şiddet karşısındaki görünmezliği bütçe planlamasında da açık şekilde ortaya çıkmıştır. Yaptığımız bilgi edinme başvurusunda, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na 2012-2020 yılları arasında sığınaklar için ayrılan ayrıştırılmış bütçenin alt kalemlerinde bulunan harcamaları sorulmuş ancak yalnızca yıllar içinde sığınaklara tahsis edilen bütçe miktarına dair *“Kadın konukevlerine tahsis edilen bütçe, konukevlerinin genel idari işleri, hizmet alanların iâşe ve ibatesi ile harçlık kalemlerinde kullanılmaktadır”* şeklinde genel bir yanıt alınmış, sığınaklara ayrılan bütçenin yıl bazında aktarılması ile yetinilmiştir³.

Ev içi şiddete maruz kalan çocuklara ve ev içi şiddetle mücadelede önleyici tedbirlerin hayata geçirilmesi için kaynak aktarımı yapılmalı, ayrıntılı bütçe ve harcama planı şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Veri toplama

Türkiye’de kadına yönelik suçları içeren, şerefe, hürriyete, vücut ve cinsel dokunulmazlığa karşı suçlara maruz bırakılanların cinsiyeti, faillerle yakınlığı ve verilen cezaların miktarı açıklanmamaktadır.

Erkek şiddeti ile mücadelede etkili politikaların yürütülebilmesi için verilerin analize uygun olacak şekilde toplanması ve açıklanması gerekmektedir. İlgili başlıklar altında ayrıntılara yer verilmiştir.

Bilgi Yayma, Bilinç Arttırma ve Eğitim

Komite, kamuda görevli uzmanlara, halka ve çocuklara yönelik bilinç artırma çabalarını devam ettirmelerini, Sözleşme ve Ek İhtiyari Protokollerin ilköğretim eğitim müfredatına dahil edilmesini önermiştir. Ülke raporunda, kadınlara ve çocuklara yönelik şiddetle ilgili 6284 sayılı Kanun eğitimlerinin, 162 aile mahkemesi hakimine verildiği söylenmiştir. Oysaki, bu eğitimlerin sadece 6284 sayılı kanun kapsamındaki tedbirlerin boşanma dosyalarından da istenebildiği gözetilerek tüm aile mahkemesi hakimlerine, hatta şiddet dosyalarında görev alan her kademedeki kamu

³ Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'na Ait 2021/350 Sayılı Bilgi Talebine İlişkin Hazırlanan Cevap Metni

görevlisine verilmesi gerekmektedir. İzleme çalışmamız sırasında, görüşme yaptığımız uzmanlar özellikle hakim, savcı ve polislerin çocuk hakları, toplumsal cinsiyet eşitliği, travma ve çocukla iletişim konularındaki eğitim eksikliklerine, bu eksikliklerin kadınların ve çocukların ikincil mağduriyetine neden olmasına vurgu yapmıştır. Yine, Aile Mahkemesi'nin olmadığı yerlerde asliye hukuk mahkemelerinin tedbirlerle ilgili karar verdiği, savcılık ve polis bakımından da her yerde Aile İçi Şiddet Bürosu bulunmadığı, ceza davalarının ise genel mahkemelerde görüldüğü bilinmektedir.

Açıklanan nedenlerle tüm adli personele ev içi şiddetle mücadeleyle yönelik hak temelli eğitimler verilmelidir. Bu eğitimlerin etkililiğinin ölçülüp değerlendirileceği bir sistem kurulmalıdır.

Çocuğun tanımı

Komite'nin, Türkiye'deki asgari evlilik yaşının 18'e yükseltilmesini ve tüm ülke sınırlarında bu asgari yaşın tam olarak uygulanmasını tavsiye etmesinin üzerinden 9 sene geçmesine rağmen hala Medeni Kanun'da gerekli değişiklikler yapılmamıştır. Çocuk Koruma Kanunu madde 3/1/a ve Türkiye'nin 2021 yılında hazırladığı Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planında, "Çocuk" tanımı "daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi" olarak tanımlanmaktadır. Medeni Kanun'un bu yeni kanun ve politikalara ve CHS'ye uyumsuzluğu sonucu Türkiye'de çocukların yasal olarak 16 yaşında hakim kararı ile 17 yaşında ebeveyn rızası ile evlendirilmesi mümkündür.

16 yaşında hakim kararı ile evlendirilmesine ilişkin davalara ilişkin kısıtlı bilgiye Adli İstatistikler aracılığıyla ulaşılmıştır. Buna göre 2013 yılında karara çıkan davalar içinde 17.548 evlenmeye izin davası karara bağlanmışken bunların 15.473'ü kabul edilmiş, yalnızca 811 dava reddedilmiştir. 2020 yılına gelindiğinde ise Hukuk Mahkemelerinde Çıkan Davaların Karar Türüne Göre Dağılımına bakıldığında evlenmeye izin talepli 10.580 dava açıldığı bu davaların 9.038'inin kabul edildiği yalnızca 543'ünün reddedildiği görülmektedir. 2013 yılından bu yana davaların genel hukuk davalarına oranında yalnızca %0,3'lük bir düşüş olmuştur. 2020 yılı verilerinde dikkat çekici bir başka husus yukarıda anılan 10.580 davanın 7.174'ün aile mahkemelerinde (317 dava reddedilirken 6152 dava kabul edilmiştir), kalan davaların ise o bölgelerde aile mahkemesi olmadığından uzmanlığı olmayan yargıçlarca görülüp karara bağlanmasıdır.

Evlenmeye izin davalarında Medeni Kanun'dan ve uygulamadan kaynaklanan en önemli sorunlar, başvuruların veli tarafından yapılması, davada da çocuğun değil velinin dinlenmesi, çocuğun beyanının esas alınmaması, geleneksel değerlere vurgu yapılması, dava aşamasında çocuğa eşlik edecek bir uzman ya da avukatın atanmaması, yalnızca çocuğun zihinsel ve fiziksel gelişimi için alınan hekim raporları ile yetinilmesidir⁴.

Odak grup toplantılarımızda da uzmanlar ev içi şiddet nedeniyle çalışma yürüttükleri yetişkin kadınların büyük kısmının çocuklukta da şiddete maruz kaldığını ya da tanıklık ettiğini, bazılarının ev içindeki şiddetten uzaklaşmak için erken yaşta evlendiğini ve kendisini bir başka şiddet ilişkisi içinde bulduğunu aktarmıştır.

“...kadınların kendi çocukluk dönemlerinde gördükleri şiddeti de dinliyoruz. Özellikle kadınların ergenlikte, çocukluk döneminde yaşadığı şiddetin sonucunda evden kaçmış olduklarını görüyoruz. Yetişkinde de sokakta veya sevgililerinden veya kocalarından gördükleri şiddetten dolayı bize geldiklerinde evden kaçış nedenlerini anlattıklarında şiddetten dolayı, cinsel veya fiziki veya duygusal şiddetin yoğunluğuyla evden kaçtıklarını, evlendiklerini, yanlış kararlar verdiklerini, başka bir şiddet döngüsüne girdiklerini anlıyoruz.” Bir Sosyal Çalışmacı

Medeni Kanun'da yasal değişiklik yapılmalı ve istisna kabul edilmeksizin evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmelidir.

Genel İlkeler

Çocuğun Yüksek Yararı (Md. 3)

Komite çocuğun yüksek yararı ilkesini ele alırken özellikle aile içi şiddete vurgu yapmış ve bir sonraki ülke raporunda bu konuda çocuğun yüksek yararının gözetildiğine ilişkin uygulamalar hakkında bilgi istemiştir. Türkiye ise aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla 2012 yılında yürürlüğe giren 6284 sayılı Kanun ile mağdurlara yönelik koruma ve destek tedbirleri ile şiddet uygulayan kişilere yönelik etkili cezaların uygulandığını belirtmekle yetinmiştir.

İzleme çalışmamız kapsamında görüşlerini sunan uzmanlar, 6284 sayılı Kanun'un uygulanması sırasında çocukların yüksek yararının değil ailenin korunmasına odaklanıldığını, Kanun kapsamında çocuklar için verilen kararların doğrudan ve yalnızca anne üzerinden verildiğini, çocuklar için adeta mülkiyetin kimde olacağının değerlendirilmesi gibi bir yaklaşım

⁴ <http://www.ankarabarusu.org.tr/Siteler/1940-2010/Kitaplar/pdf/b/CYY.pdf>

benimsendiğini, çocukların içinde bulunduğu koşulların ve ihtiyaçlarının yok sayıldığını iletmişlerdir.

Ev içi şiddeti yaşayan çocuklar için Çocuk Koruma Kanunu ve 6284 Sayılı Kanunda tanımlanan koruyucu ve destekleyici tedbirlerin hâkimler tarafından verilmediğini; verilse bile etkili uygulanmadığını, genellikle kurum bakımına yönlendirme yapıldığını, bu kurumlara gönderilen çocuğun takip edilmediğini söyleyen uzmanlar, bu konularda devletin yükümlülüğü ve devlet görevlilerin rolü ve sorumluluğuna dair yasaya aykırı uygulamalar hakkında caydırıcı bir yaptırım olmamasının kötü uygulamaların devam etmesine neden olduğunu bildirmişlerdir.

6284 sayılı Kanun kapsamında destekler sağlanırken çocukların görünmez olduğu ve aile kurumunun esas alındığı pek çok durumla karşılaşmaktadır. Devlet görevlilerinin şiddetten uzaklaşmak isteyen kadınları eksik ve yanlış bilgilendirmelerine ve caydırıcı yaklaşımlarına, daha önceki raporlarımızda vurgu yapılmıştır⁵. İzleme çalışmamızda toplanan bilgilere göre, kadınlara, kanun kapsamında verilen desteklerden çocukların da yararlanabileceği konusunda çoğu zaman sağlıklı ve doğru bilgilendirme yapılmamaktadır. Kadınların talebi ile şiddet uygulayan kişinin uzaklaşmasına ilişkin verilen kararlarda çoğunlukla çocukları kapsamamakta, çocuklar için istenen talepler, çocuğun üstün yararı için de uygun olmadığı halde, erkeklerin kadınlara şiddet uygulamak için çocukları kullanması ve kadının hayatını tehlikeye atmasına da yol açarak “baba ile çocuk arasındaki bağın korunması” gerekçesiyle reddedilmekte ya da karara bağlanmamaktadır. Yine aynı Kanun uyarınca verilen adres gizliliği kararlarından kadınlar faydalandırılırken çocuk için ayrıca karar alınması gerektiği bilgisi kadınlara verilmemekte ya da çocuklara yönelik talepler kabul edilmemekte, bu durum kadın ve çocuğun sığındığı yerin şiddet uygulayan tarafından bulunmasına neden olmakta, can güvenliklerini riske atmaktadır. Sonuç olarak şiddet uygulayan erkekler ya çocukla kurdukları kişisel ilişki ya da çocukların okul ve adres bilgilerine erişmesi ile tekrar şiddet uygulayabilir hale gelmektedir.

6284 sayılı Kanun kapsamında sağlanması gereken geçici velayet, geçici nafaka gibi hakların uygulamada hemen hiçbir zaman verilmediği, taleplerin kabul edilmediği ya da bu talepte bulunmanın caydırıcı yaklaşımlarla engellendiği, bu kararların hızlıca verilmemesinin çocukların içinde bulunduğu belirsizlik durumunu daha da uzattığı tespit edilmiştir. Görüşmelerimiz sırasında,

⁵ <https://en.morcati.org.tr/reports/shadow-report-for-echr-opuz-v-turkey-group-of-cases/>

aile odaklı politikalar çerçevesinde geleneksel toplumsal cinsiyet rollerini merkeze alan erkek egemen anlayış ile çalışan kamu görevlilerinin (kolluk güçleri, savcılar, hakimler vs.) ev içi şiddetin etkilerine maruz kalan çocuklara yönelik olarak “aile bütünlüğü”nü merkeze aldıkları ve aile bütünlüğünü önceleyen anlayışı kadınların şiddetsiz bir hayat sürmelerinin önüne koydukları sıklıkla ifade edilmiştir. Odak grup toplantımıza katılan bir avukat, 6284 sayılı Kanun kapsamında geçici velayet hakkı için yaptığı başvuruda aile mahkemesi hakiminin kadının şiddet beyanını hiçe sayarak ve kanuna aykırı şekilde şöyle bir yanıt verdiğini şu cümlelerle paylaşmıştır:

"Velayet talebini boşanma dosyasında talep edin avukat hanım, ben bu dosyada karar vermiyorum. Şiddete dair durum henüz belli değil."

Uzmanlarca, çocukların ev içinde şiddete maruz kaldıklarında yanlarında sorumlu bir yetişkin olmadan 6284 Sayılı Kanun ve Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan tedbir ve kararlar için kendi başlarına başvuru yapmalarının ve ihbarda bulunmalarının önünde bürokratik engeller olduğu belirtilmiştir. Uzmanlar, çocukların kendilerini ifade edebilecekleri, ihtiyaçlarının tespit edilebileceği mekanizmaların yokluğundan, çocukların bu bilgilere sahip olmadığından, polis, savcılık ve mahkemelere güvensizlikten bahsetmişlerdir. Sosyal hizmet merkezlerinde yetersiz personel kapasitesi nedeniyle çocuklara kapsamlı sosyal hizmet sunulmadığı, ebeveynlere sağlanan nakit yardımının tespiti için sunulan hizmet dışında ancak cinsel istismar söz konusuysa müdahil olduğu, ihmal veya şiddet riski gibi durumlarda gerçekleştirilen ihbarlardan sonuç almak için yoğun bir takip ve ısrar gerektiği ifade edilmiştir.

Adli sistem içinde çocukların ancak cinsel şiddete maruz kalması durumunda görünür olduğu, avukat görüşmelerinde yoğun olarak vurgulanmış, çocuklara uygulanan fiziksel ve psikolojik şiddetin ve bunların yarattığı etkilerin çoğu zaman yok sayıldığı ifade edilmiştir.

"...ev içi şiddetle mücadelede çocuğun adı yok. Çocuk orada var, birebir o şiddetin bazen muhatabı bazen doğudan hedefi olmasa da o şiddetin bir parçası ama çocuğa bir hizmet yok. Meslektaşlarımla konuştuğumda şunu fark ediyorum çocuk ancak cinsel istismarın mağduru olduğunda tam anlamıyla bir özne olabiliyor. Biz bu mücadeleyi hukuk sisteminde ancak bu kadar ağır bir şey yaşayan çocuk için verebiliyoruz. Onun öncesi bize gelmiyor dahi. Sığınakta ve ŞÖNİM'de birebir çocuğu göremediğimiz için adli sistemde genelde kadınların vekilliğini yaptığımız için kadınların üzerinden çocuklar için de bir mücadele verebiliyoruz. Çocuğu yine bir özne olarak temsil edemiyoruz."

Bir Avukat

Çocukların ihtiyaçlarının bütüncül olarak görülmesi ve gerekli yönlendirmelerin yapılması konusunda da sorunlar yaşandığı anlaşılmıştır. İhtiyaç tespiti yapılsa bile ev içi şiddetten dolayı destek ihtiyacı olan çocukların yönlendirilebileceği nitelikli sosyal hizmet kurumlarının olmadığı tespit edilmiştir. Çocukların ev içi şiddet nedeniyle yaşadıkları psikolojik sorunlara ilişkin uzmanlaşmış, ücretsiz destek sağlayacak birimlerin sayısı ise oldukça yetersizdir. Yalnızca kadınlara destek sağlayıp çocuklara herhangi bir destek sunmayan kamu kurumları olduğu anlatılmıştır:

“Şartlardan kaynaklı biz ilk annelerle görüşüyoruz, çocuk kısmı eksik kalıyor, doğrudan annenin yönlendirmelerini yapıyoruz, anneye danışmanlık veriyoruz ama psikolojik destek kısmında sıralamaya koymak durumunda kalıyoruz. Ama çocuklar konusunda çok yetersiz, özellikle personel eksikliğinden kaynaklı, sayımızın az olmasından kaynaklı, çocuğa destek konusunda eksik kaldığımızı söyleyebilirim.”

Sosyal Çalışmacı

Boşanma davalarında çocukların velayetine ve nafaka takdirine ilişkin süreçlerde de çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmediği tespit edilmiştir. Her ne kadar Adli Görüşme Odaları Yönetmeliği bulunsa da bu uygulamanın Medeni Kanun'da yasal dayanağının olmaması çocukların dinlenmesi konusunda hâkime geniş bir takdir yetkisi vermektedir. Ev içi şiddetin yaşandığı dosyalarda çocukların adliye ortamında psikolojik olarak zorlandıkları, uzmanlar tarafından alınan raporların çoğunlukla yalnızca usulen dosyaya sunulduğu ve ayrıntılı incelemeleri içermediği aktarılmıştır. Kadına yönelik şiddetle mücadele alanında çalışma yürüten avukatların deneyimleri mahkemelerde çocuklar dinlenirken ruh sağlıklarının gözetilmediğini açıklamaktadır.

“Aile mahkemelerinde boşanmalarda çocukların dinlenmesi ile ilgili ciddi bir sorun olduğunu düşünüyorum. Pedagogların çok şekli olarak mahkemelerde bulundurulduğunu, çoğu dosyada, çocuğa sorumluluk yüklenen sorular olduğunu, anne-baba önünde beyan alındığını, aslında duygusal olarak örseleyen bir sürü sürecin de geliştiğini düşünüyorum.”

Bir Avukat

Sığınaklar, erkek şiddetine maruz kalan kadınların varsa çocuklarıyla kaldıkları ve çocukların da anneleriyle birlikte uzun süre geçirdiği, her türlü ihtiyaçları için destek alması gereken yerler olduğu halde birçok sığınakta çocuklar özelinde hiçbir çalışma yapılmadığı izleme çalışmamız ile anlaşılmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na sığınaktaki çocuk hizmetlerine yönelik bilgi edinmek amacıyla yaptığımız başvurulara verilen yanıtlarda, yalnızca genel hizmetler

sıralanmış; çocuklarla özel yürütülen bir çalışma olmadığı belirtilmiştir⁶. Başvurumuzda çocuklara ne tür destekler verildiğine, çocuklarla ayrı bir sosyal ve ruhsal çalışma yürütülüp yürütülmediğine, psiko-sosyal destekler veren personelin sayısına ve meslek içi eğitim alıp almadıklarına dair sorulara, çocuklara özel hiçbir yanıt verilmemiştir. Pandemi döneminde sığınakta kalan çocukların çevrimiçi eğitimlerine devam edebilmeleri için nasıl imkanlar sağlandığına dair sorduğumuz soruya yalnızca çocukların eğitimlerine devam ettikleri yanıtı verilmiştir.

Uzmanlarla yaptığımız odak grup görüşmelerinde, sığınak binalarının çocuklar için uygun fiziksel koşulları olmadığı, çocukların ev içi ve açık alanda oyun oynama, ders çalışma gibi ihtiyaçlarının karşılanmadığı paylaşılmıştır. Sığınaklarda kalan çocukların, “ilk kabul merkezi” adı verilen geçici sığınaklarda kaldıkları süre boyunca eğitim haklarına erişemedikleri, en fazla 2 hafta olması gereken geçici sığınaklarda kalma süresinin, sığınaklarda yeterli kapasite olmaması gerekçesiyle uzaması durumunda çocukların eğitim haklarından haftalarca mahrum kaldıkları aktarılmıştır. Hem ilk kabul merkezlerinde hem de sığınaklarda özellikle pandemi döneminde çocukların eğitim hakkından faydalanamadığı; güvenlik gerekçesiyle telefon ve internet kullanım olanağı kısıtlandığı için çocukların çevrimiçi eğitim olanaklarına erişemediği anlaşılmıştır. Sığınakların yalnızca kadınlarla çalışan yerler olduğu varsayımıyla çocuk çalışması konusunda uzmanlaşmış personelin bu alanda hizmet sağlamıyor olması, erkek şiddetinin çocuklar üzerindeki etkilerinin giderilmesini zorlaştırmaktadır.

Tüm bunların yanı sıra ilgili yasal düzenleme nedeniyle 12 yaş üstü oğlan çocukların sığınaklara kabul edilmemesi ve kadınlara çocuklarıyla beraber kalabilecekleri sığınağa alternatif güvenli ortamın da sağlanmaması nedeniyle anneleriyle beraber ya da yalnız başlarına şiddet ortamında kalmak zorunda kaldıkları odak grup toplantımıza katılan sosyal çalışmacılar tarafından güçlü bir şekilde paylaşılmıştır:

“Sen çocuğunla şu eve yerleş, kiranı vereceğim, ödemesini şöyle yapacağız ya da bir pansiyon, otel gibi bir yere yerleştirmek çoğu ilde kesinlikle yok. Böyle bir uygulama çok nadir olan bir şey. Çünkü oraya yerleştikten sonra güvenlik olması gerekiyor, korunması gerekiyor hiç öyle bir şeye girmediler ve parası da nereden ödenecek diye bir sıkıntı var. Bu bizim için problem, baya bir problem. Çocuğu anne istemedikten sonra da artık sosyo-ekonomik destek bağlayalım diyoruz ama bir ay sonraya atıyor. Böyle bir handicap olarak kalıyor, çok da çözümlenmiş bir şey değil yıllardır aynı sorun var.”

⁶ Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'na Ait 2021/350 Sayılı Bilgi Talebine İlişkin Hazırlanan Cevap Metni

Bu konuyla ilgili olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na yaptığımız bilgi edinme başvurusunda sorduğumuz 2012-2020 yılları arasında kaç kadın ve 12 yaş üstü oğlan çocuğu için başvuru alındığına ve kaç kadın ve çocuk için bu imkanın sağlandığına, anneleri ile barındırılmasına karar verilen çocukların yaş ve cinsiyet dağılımına ilişkin sorularımıza Covid-19 sürecinde alınan tedbirler doğrultusunda 49 ilde 71 tesisin (otel, misafirhane, kamu kuruluşu ve yurt) barınma amacıyla kullanıldığı ve 2015-2021 yılları arasında ise toplam 778 kadının 6284 Sayılı Kanun kapsamında kamu kurumları misafirhanelerinden hizmet aldığı yanıtı verilmiştir⁷. Bu sayının, sığınağa ihtiyaç duyan kadınlar gözetildiğinde oldukça düşük olduğu açıktır. Kaldı ki kaç kadının başvuru yaptığına ve bunlardan kaçının kabul edildiğine (çocukların yaş ve cinsiyet dağılımı da dahil olmak üzere) dair ayrıştırılmış veri talep eden sorularımız yanıtlanmazken tarih aralığı olarak da 2012'den itibaren talep etmemize rağmen en erken 2015 yılından bu yana tutulmuş olan veriler paylaşılmıştır. 12 yaş üstü oğlan çocuklarının sığınaklara kabul edilmemesi yönündeki Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'in 13/c maddesi değiştirilmeli, yaş ve toplumsal cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm çocuklar anneleriyle birlikte sığınak desteğinden faydalandırılmalıdır.

Ülke raporunda, şiddet uygulayan kişilere etkili cezaların uygulandığı belirtilmişse de cezaların etkilerini ortaya koyan bir veri sistemi bulunmamaktadır. Bununla birlikte 2020 Adli İstatistiklerinde aile düzenine karşı suçların %28,9 olan mahkûmiyet oranı diğer suçlara oranla oldukça düşüktür; bu suçlardan beraat ve erteleme gibi verilen cezasızlık içeren kararlar ise diğer suçlara oranla yüksek seviyededir. Bu veriler, çocuklara yönelen kötü muamele ve aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlaline dair suçların etkili bir şekilde cezalandırılmadığını ortaya koymaktadır. İzleme çalışmamız sırasında uzmanlar, kadına ve çocuğa yönelik şiddet suçlarında cezasızlık algısının failleri cesaretlendiren bir sonuç doğurduğunu anlatmışlardır.

Açıkladığımız hak ihlallerinin giderilebilmesi için sığınakların ve şiddete maruz kalan kadınlara destek sağlayan her türlü sosyal hizmet kurumunun sayısal ve mekansal olarak çocukların ihtiyaçlarına da yönelmesi; buralarda çocuklarla çalışabilecek uzmanların istihdam edilmesi; hakim, savcı, polis ve uzmanların eğitilmesi; ihmal eden kamu görevlileri için denetim ve caydırıcı

⁷ Mor Çatı Kadın Sığınma Vakfı'na Ait 2021/350 Sayılı Bilgi Talebine İlişkin Hazırlanan Cevap Metni

yaptırımlar uygulanması; çocuğa özgü başvuru mekanizmalarının oluşturulup bunların fiili olarak işleminin sağlanması gerekmektedir.

Yaşama, Hayatta Kalma ve Gelişme Hakkı

Komite, kadınlara yönelik şiddetin devamından duyulan kaygı nedeniyle Türkiye'ye pek çok tavsiyede bulunmuştur. Ülke raporu incelendiğinde bu tavsiyelere yönelik oldukça sınırlı bilgi içeren bir cevap verildiği, kadın ve çocuklar için koruma ve bakım hizmetleri sağlandığının söylenip sığınakların sayısının yükseltildiği belirtilmiştir. Komitenin yönelttiği tavsiyeler incelendiğinde ülke raporundaki eksikliklere aşağıda değinilmiştir.

Komite, Türkiye'ye cinsiyet temelli şiddet uygulamalarına caydırıcı cezalar verilmesini tavsiye etmiştir. Diğer başlıklarda açıkladığımız üzere kadına yönelik şiddetle mücadelede analiz edilebilecek nitelikte verilerin toplandığı bir sistem bulunmamaktadır. Önemle belirtmek gerekir ki, eşe ve boşanmış eşe karşı kasten yaralama suçu uzlaştırma kapsamı dışındayken kişilerin huzur ve sükunu bozma, hakaret, basit tehdit gibi suçlar uzlaştırmaya tabiidir. Bu nedenle bu eylemleri kapsayan dosyalar doğrudan uzlaştırma savcılığına gönderilerek soruşturma sürecinin uzamasına ve kadınların ve çocuklarının bir de uzlaştırma baskısı ile muhatap olmasına neden olmakta böylece cezaların etkililiğini azaltmaktadır. Resmi veri yoksunluğu nedeniyle cezaların etkililiği, istatistiksel olarak açıklanamamakla birlikte izleme çalışmamız sırasında özellikle avukat olan katılımcılar çocuklara karşı aile içi cinsel istismar vakalarında cezasızlık sonucu ile karşılaşılabilirdiğini vurgulamışlardır.

Komite Türkiye'ye şiddet iddialarının etkili ve hızlı şekilde araştırılmasını tavsiye etmiştir. Adli istatistikler incelendiğinde, soruşturma dosyalarının, ağır ceza ve asliye ceza mahkemelerindeki davaların ve Yargıtay aşamasının oldukça uzun sürdüğü ve yıllar içinde bu sürelerin daha da uzadığı görülmektedir⁸. Soruşturmanın etkililiğine bakıldığında ise vücut dokunulmazlığına ilişkin suçların %57,4'ünde, cinsel dokunulmazlığa karşı suçların %47,3'ünde kovuşturmaya yer olmadığına dair karar verilmiştir. Cinsel dokunulmazlığa karşı suçların sadece %34'ünde dava

⁸ 2020 yılı Adli İstatistiklerine göre Cumhuriyet Savcılıklarında soruşturma dosyalarının görülme süresi 2013'te 373, 2017'de 417, 2020'de 473 gündür. (Faily meçhul dosya sayılarından arındırılmış ortalama görülme süresi ise 2013'te 91, 2017'de 150, 2020'de 184 gündür.). Davalara bakıldığında ise Ağır Ceza Mahkemelerinde 2013'te 272, 2017'de 254, 2020'de 344 gün; Asliye Ceza Mahkemelerinde 2013'te 239, 2017'de 312, 2020'de 371 gündür. Yargıtay Ceza Dairelerinde ortalama görülme süresi 2013'te 357, 2017'de 456, 2020'de 424 güne kadar çıkmıştır. Ceza Genel Kurulu 2013 yılında 174 gün, 2017 yılında 413 gün, 2020 yılında 756 güne kadar uzamıştır. Çevrimiçi: <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/22420211449082020H%C4%B0ZMETE%C3%96ZELK%C4%B0TAP.pdf>

açmaya karar verildiği görülmektedir. Anayasa Mahkemesi'nin özellikle cinsel dokunulmazlığa karşı suçlarda, Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan kötü muamele yasağının yeterli ve etkili soruşturma, makul sürat ve özenle yargılama usul yükümlülüğü yönünden ihlal edildiğine karar verdiği kararları bulunmaktadır⁹.

Tavsiyeler arasında, eğitici ve bilinç arttırıcı tedbirleri de içeren etkili önleyici tedbirler alınması vardır. İzleme çalışmamızda sığınaklarda ve diğer kurumlarda annelerle çalışma yürüten meslek elemanlarının çocuk gelişimine ilişkin yeterli bilgi ve donanımının olmamasının, çocuğun şiddet nedeniyle yaşadıklarının tespit edilememesine neden olduğu bildirilmiştir. Kurumların çoğunda yalnızca annelerle çalışma yürütüldüğü, annelerle çalışma yürüten meslek elemanının duyarlılığına göre çocuk ile ilgilenildiği ve çoğu durumda çocukların göz ardı edildiği anlaşılmıştır.

“Çok fazla çocuk ihmale uğrayarak ama biraz da kanıksanmış bir şekilde yaşamını devam ettiriyor. Çoğu zaman ev içi şiddet de buna eşlik ediyor. Belirli meslek mekanizmalarına erişim imkanı olmayan ailelerde çocukların çok görünmez olduğunu düşünüyorum. Yani danışmanlık merkezine gitmiyorlarsa, veya sosyal hizmetlere atanmış bir randevuları yoksa vesaire. Geriye sadece okul öğretmenleri ve okul danışmanlık birimleri kalıyor. Orada da biraz kişisel inisiyatiflerle, rehberlik servisinin ne kadar hassas olduğuna bakarak bir şeyler yakalanabiliyor veya yakalanamıyor.”

Bir Psikolog

Komite, daha fazla sayıda sığınak sağlanmasını önermiştir. Sığınak sayısı halen yetersizdir¹⁰, uzmanlar kadınların sığınaklara yerleşmek için geçici birimlerde günlerce sağlıklı olmayan koşullarda beklemek zorunda kaldıklarını bildirmişlerdir.¹¹

Komite, ev içi şiddeti de kapsayan, cinsiyet, yaş, etnik köken ve coğrafi konum bilgilerine göre sınıflandırılmış istatistik ve kapsamlı bir veri toplama sistemi oluşturulmasını tavsiye etmiştir. Daha önceki başlıklarda açıklandığı üzere Türkiye'deki en kapsamlı kadına yönelik şiddete dair araştırma olan Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 yılında yapılmış ve 2021 yılında yayınlanan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele eylem planında dahi en yeni veri

⁹ İ.G. ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/8116 Karar Tarihi: 23/1/2019; S.K. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2015/17914, Karar Tarihi:10/10/2019; G.Y. Başvurusu, Başvuru Numarası: 2016/1669 Karar Tarihi: 15/1/2020; S.B. ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2016/59765, Karar Tarihi: 17/6/2020; F.S. ve Diğerleri Başvurusu, Başvuru Numarası: 2016/11174, Karar Tarihi: 23/6/2020. Çevrimiçi: <https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/>

¹⁰ 2021 yılında Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı olarak yaptığımız 2021/335 sayılı bilgi edinme başvurumuza gelen yanıtlara göre Türkiye'de 2021 yılı itibarıyla 112'si ASHB'nin, 33'ü belediyelerin, 3'ü Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün ve 1'i Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın olmak üzere toplam 149 sığınak vardır.

¹¹ Sayıca yetersiz olan kurumların niteliklerine yönelik sorunlar çocuğun yüksek yararı başlığı altında aktarılmıştır.

kaynağı olarak sadece bu araştırmaya referans verilmiştir. Mor Çatı olarak yaptığımız bilgi edinme başvurularına da eksik yanıt verilmektedir. Türkiye'nin ev içi şiddeti analiz edip önleyici politikaları hayata geçirilebilmesi için acilen kapsamlı bir veri sistemi kurması gerekmektedir.

Çocuğun Görüşlerine Saygı

İzleme çalışmamızda ev içi şiddete maruz kalan çocukların hakları ile ilgili bilgilendirilmedikleri ve görüşlerine başvurulmadığı tespit edilmiştir. Çocukların şiddete maruz kaldıklarında doğrudan destek alabilmeleri için yaşlarına uygun, gerekli bilgi ve donanımına erişemedikleri belirtilmiştir. Çocuğun yaşına uygun şekilde güvenli olarak destek alabileceği, özellikle ebeveynlerin fail olduğu ya da faili koruduğu durumlarda “kimsesiz” kaldıkları anlaşılmıştır. Ayrıca çocukların kurumlara başvurmaları durumunda fail olan ebeveynin bilgilendirileceği ya da sonuç alamayacakları yönünde kaygı yaşayabildikleri ve bu kurumlara güven duymadıkları raporlanmıştır. Uzmanlar, çocukların sığınaklara geldiğinde de çoğu zaman neden orada olduğu konusunda annelerinin verdiği kadar bilgiye sahip olduğunu belirtmiştir. Çoğunluğu travmatik deneyim yaşamış yetişkin ve çocuklarla bir arada toplu yaşam deneyimi, evinden, okulundan, arkadaşlarından ve akrabalarından keskin bir kopuş gibi hızlı bir değişime adapte olma sürecinde çocuğa yaşına uygun bilgilendirme yapılmamasının çocuk için zorlu bir adaptasyon sürecini beraberinde getirdiği vurgulanmıştır.

“Çocuklara kurumlarda, ŞÖNİM’de veya kadın konuk evlerinde kesinlikle bir bilgilendirme yapılmıyor. Anne ne aktarırsa. Bilgilendirme hep anne üzerinden oluyor. Anneye diyorlar ki, burası şöyle bir kurum, şu kadar süre kalabilirsiniz, şunları yapabiliriz gibi ama çocuk bu arada meslek elemanından doğru dürüst bir rehberlik veya bilgilendirme almıyor.”

Bir Sosyal Çalışmacı

Çocukların haklarına erişebilmeleri için gelişimlerine uygun bir şekilde bilgilendirilmeleri gerekmekte, çocukların özel ihtiyaçlarını gözeten ve tüm çocukları kapsayan, çocukların görüşlerini dikkate alan çocuk dostu yardım, ihbar ve başvuru mekanizmaları kurulmalıdır. Ailelerin, toplumun ve meslek elamanlarının çocukların katılım hakkına saygı gösterebilmesi için bu konuda bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır.

Çocuğa Karşı Şiddet

Komite Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun uygulanmasını sağlamak üzere acil tedbirler almasını tavsiye etmiştir. Sorunların bir kısmı, çocuğun yüksek yararına ilişkin başlıkta, bir kısmı da bu başlık altında aktarılmıştır.

Çocuklara yönelik şiddet olayları ile ilgili sistemli veri toplanması tavsiyesi hala yerine getirilmemiştir. Güvenlik birimlerine getirilen çocukların sayısı ve adli alana yansıyan davalara ilişkin genel bilgiler dışında resmi veriler paylaşılmamaktadır.

Cinsiyet konusu dikkate alınarak çocuklara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi ve ele alınması için kapsamlı ulusal bir stratejinin geliştirilmesine dair hedeflerin yoksunluğuna ilişkin açıklamalarımız ulusal eylem planı başlığında aktarılmıştır.

Kadına yönelik erkek şiddetinin etkilerine çocukların da doğrudan maruz kalması ve ev içi şiddetin her halükarda çocukların da şiddet görmesine neden olduğu gerçeğinin sistem içinde görünür olmadığı, izleme çalışmamız ile ortaya konmuştur.

Ülke raporunda, cinsel istismara maruz kalan çocukların ikinci mağduriyetlerin engellenmesi bakımından adli görüşme odalarından (AGO) bahsedilmiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere izleme çalışmamız sırasında, adli görüşme odalarından tüm çocukların faydalanmadığı belirtilmiştir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nda çocukların AGO'da dinlenmesi için yasal bir zorunluluk olmaması, hakimlerin bu konuda inisiyatif kullanmaktan geri durmaları, odaların kullanılması için önceden randevu alınması gerekliliği, tüm adliyelerde AGO olmaması gibi nedenler bu haktan faydalanılmasını olumsuz etkilemektedir. Çocukların yaşadıklarını adli ortamda defalarca anlatmak zorunda kalabildiği ve bu durumun çocukların örselenmesine neden olduğu uzmanlarca ifade edilmiştir. İkincil mağduriyetin önlenmesi için alındığı söylenen tedbirlerin uygulamada her zaman karşılık bulmadığı, yeterince yaygınlaşmadığı, çocuklara atanan avukat ve uzmanların yetersiz kalabildiği, çocukların ifade vermek için gün boyunca adli birimlerde bekletilebildiği, ifadelerine tekrar başvurulduğu, gelişimlerine ve maruz kaldıkları suçun hassasiyetine uygun olmayan şekilde sorgulamalara muhatap olabildikleri aktarılmıştır.

“Kadın çocuğunun maruz kaldığı cinsel şiddete ilişkin şikayet etmeyi kabul etti aslında, doğru buldu. Karakolda o kadar kötü bir uygulama ile karşılaştı ki, karakoldan sık sık bizi aradı sığınak telefonu ile. ‘Ben vazgeçeceğim.’ dedi ama bunları hep ağlayarak söylüyor çünkü orada görevli tarafından çocuğun sorgulandığına tanık oluyor. Karakoldaki polis çocuğa, ‘Acaba deden seninle oyun mu oynuyordur? Deden

seninle nasıl oyun oynuyordu?’ gibi manipüle etmeye çalışıyor aslında çocuğun beyanlarını. Kadın çok büyük bir zorluk ile karşılaştı burada. Ayrıca burada çocuk psikoloğu tarafından da yeterince inisiyatif koyulmadığını iletmişti bize kadın. Bu görevlinin çocuk ile konuşurken ve polisin çocuğu sorgulamasına müdahale etmediğine tanık oluyor.”

Bir Sosyal Çalışmacı

Tavsiyeler

- İstanbul Sözleşmesi’ne yeniden taraf olunmalı, ulusal yasalar Sözleşme’nin hükümlerine uygun şekilde uygulanmalıdır.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Müdürlüklerinin görev tanımı net bir şekilde yapılmalı, ev içi şiddete maruz kalan çocuklarla ilgili hizmetlerin yürütülmesi konusunda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü müdahil olmalıdır. Kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin sunumunda, mahremiyetleri korunması gözetilerek, bakanlıklar ve kurumlar arası bilgi akışı sağlanmalıdır.
- Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı ve Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planında, ev içi şiddetin önlenmesi ve erkek şiddeti ile etkili bir şekilde mücadele edilebilmesi için doğrudan çocukların haklarına ve ihtiyaçlarına yönelik net, ölçülebilir, denetlenebilir hedef ve faaliyetler belirlenmeli; bu eylem planının oluşturulması sırasında kadınların, çocukların ve alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin deneyimleri dikkate alınmalıdır.
- Ev içi şiddete maruz kalan çocuklara ve ev içi şiddetle mücadelede önleyici tedbirlerin hayata geçirilmesi için kaynak aktarımı yapılmalı, ayrıntılı bütçe ve harcama planı şeffaf bir şekilde kamuoyu ile paylaşılmalıdır.
- Erkek şiddeti ile mücadelede etkili politikaların yürütülebilmesi için verilerin analize uygun olacak şekilde toplanması ve açıklanması gerekmektedir.
- Tüm adli personele ev içi şiddetle mücadeleye yönelik hak temelli eğitimler verilmelidir. Bu eğitimlerin etkililiğinin ölçülüp değerlendirileceği bir sistem kurulmalıdır.
- Medeni Kanun’da yasal değişiklik yapılmalı ve istisna kabul edilmeksizin evlilik yaşı 18 olarak kabul edilmelidir.
- Çocukların şiddete maruz kaldıklarında alabilecekleri desteklere ve başvurabilecekleri kurumlara ve haklarına ilişkin bilgilendirilmesi sağlanmalıdır ve bu haklara erişebilmeleri güvence altına alınmalıdır .

- Sığınaklarda sunulan hizmetler başta olmak üzere ve şiddete maruz kalan kadınlara her türlü sosyal hizmet sunumunda çocukların ihtiyaçları da görünür hale gelmeli ve çocuklar için özelliikli hizmet sunulmalıdır.
- 12 yaş üstü oğlan çocuklarının sığınaklara kabul edilmemesi yönündeki Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik'in 13/c maddesi değiştirilmeli, yaş ve toplumsal cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm çocuklar anneleriyle birlikte sığınak desteğinden faydalandırılmalıdır.
- 6284 sayılı Kanun kapsamında sunulan her türlü koruyucu ve önleyici tedbirlerin verilmesi ve takibinde çocukların ihtiyaçlarının görülmesi ve kararların bu doğrultuda verilmesi, uzaklaştırma ve gizlilik başta olmak üzere, geçici velayet, geçici nafaka ve geçici maddi yardım gibi desteklerin ve boşanma davası süreçlerinin çocukların üstün yararı gözetilerek uygulanması gerekmektedir.
- Adli görüşme odaları gibi uygulamalardan tüm çocukların faydalanmasının sağlanması, çocukların adli süreçlerde yaşadıkları ikincil mağduriyetlerin ortadan kaldırılması için her türlü tedbirin alınması ve uygulayıcılardan kaynaklı sorunlara ilişkin yaptırım uygulanması sağlanmalıdır.